

Imperativul eliberării minții captive

Anton Carpinschi, *Ieșind din mintea captivă*, Editura Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, 2020, data apariției: 30.08.2021, ISBN: 978-606-714-581-6, 256 p.

Dacă veți avea curiozitatea să deschideți site-ul Editurii Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, veți găsi o scurtă prezentare a cărții *Ieșind din mintea captivă*, în următorii termeni: "un demers autoreflexiv-terapeutic dedicat explorării orizonturilor aflate dincolo de mintea captivă"; "o călătorie terapeutică spre diminuarea insecurității personale și interpersonale prin cultivarea minții, explorarea conștiinței sinelui și responsabilizarea acțiunii". Mai mult decât suficient ca să conchideți că autorul, Anton Carpinschi, a scris o carte de psihoterapie (chiar dacă apare în domeniul Filosofie / Științe sociale), spre îmbărbătarea celor care nu se simt în siguranță la braț cu sinele lor... Nu contest în niciun caz concentrata descriere a rostului psihoterapeutic al acestei cărți, dar trebuie clarificat un lucru: posibila finalitate "vindecătoare" (securizantă) este un produs derivat al construcției discursive care e alcătuită din materia unei sofisticate filosofii politice. Căci autorul cărții este un filosof al politicului, creator de paradigmă (*sistemismul comprehensiv*) și de școală în domeniul științelor politice.

Chiar așa: într-o recenzie cred că e potrivit să nu vorbesc exclusiv despre cartea pe care o supun atenției cititorilor (eventual, despre alte scrieri ale autorului), ci să încerc un portret intelectual și public al omului din spatele creației; nu putem înțelege o carte fără a-i înțelege autorul, atât cât e posibil să ne înțelegem unii pe alții noi, oamenii. În pofida notorietății de care se bucură în mediile universitare, vor fi cu siguranță segmente de public pentru care nu e inutil să spunem cine este Anton Carpinski. Pentru a fi în consonanță cu stilul lucrării recenzate, voi face un mic excurs de memorie afectivă (la limită, terapeutică).

În urmă cu câteva decenii (cu puțin timp înainte de căderea comunismului), pe când libertatea intelectuală stătea ghemuită într-un colț de amfiteatru, ne-a oferit multora dintre noi, studenții de atunci, un model de profesor luminat, care știa să depășească prudent și elegant corsetul epistemologic țesut din firele aspre ale național-comunismului și ale marxism-leninismului anchilozat. Trecând apoi prin nebuloasa schimbării de regim politic din anii '90, Profesorul Anton Carpinski a continuat să fie același spirit liberal care, rezistând tentației demnităților administrative și politice, a preferat să adune în jurul său tineri cu apetit pentru filosofia politică și cu chemare pentru cariera academică. Multora dintre foștii și actualii profesori de științe politice de la Iași, București și Cluj, Oradea și Constanța le-a acompaniat traseul studiilor universitare, al celor doctorale, al formărilor episodice la diferite universități europene și le-a susținut progresul în cariera didactică. Dincolo de acest palier, reamintim fondarea secției de studii politice (în tandem cu sociologia) la Universitatea "Al. I. Cuza" (1990-1991), iar în 1998 aceea a Facultății de Științe Politice și Administrative din cadrul Universității "Petre Andrei".

Student al profesorilor Ernest Stere (istoric al filosofiei), Petre Botezatu (logician) și Vasile Pavelcu (psiholog), dar și al lui Iosif Natansohn (care ținea cursul "burghez" de sociologie și pe cel de istoria doctrinelor politice), a avut șansa de a se forma intelectual în scurta fereastră de liberalizare a învățământului socio-uman, din a doua parte a anilor '60. Atras de temele sociologiei occidentale și de istoria ideilor politice, a ales să se dedice acestei arii de cercetare, care ocolea pe cât posibil ideologizarea specifică epocii și îi oferea un spațiu de libertate interioară. Sub îndrumarea Profesorului Natansohn a elaborat astfel teza de licență despre *Polybios, filosof al politicii* (1970); iar după câțiva ani (în 1976), a finalizat o teză de doctorat focalizată pe tema sociologiei și conducerii politice, la întâlnirea paradimei structuralismului funcționalist cu dinamica informațional-cibernetică a sistemelor politice. Perioada pregătirii doctoratului i-a oferit uriașa oportunitate de a avea dialoguri științifice extrem de utile cu celebrul sociolog, politolog și antropolog francez Jean-William Lapierre.

Imediat după 1989, Anton Carpinschi a urmat numeroase programe de documentare la instituții prestigioase precum: Università degli Studi di Perugia (1992), Université Libre de Bruxelles (1995), Université Paris Sud (1996), University of Central England in Birmingham (1997), University of Warwick (1998), Università degli Studi di Genova (1999), University of Rovaniemi (2000).

Perceput, pe bună dreptate, ca o personalitate a științelor politice din Europa, Anton Carpinschi a fost invitat să susțină prelegeri și să facă parte din comisii doctorale la: Université des Sciences Sociales, Toulouse 1 - Capitole (1993, 1997 și 2000), International Institute of Social Sciences din Haga (1998), Université de Liège (1999), Institut d'Études Politiques de Lille (2000, 2002), precum și la Universitatea de Stat din Chișinău (1992, 1995), Universitatea București (2006-2007) și Universitatea "Babeș Bolyai" din Cluj-Napoca (2005).

Studentii, masteranzii și doctoranzii Profesorului Anton Carpinschi s-au bucurat nu numai de competența și riguroasa supervizare metodologică, ci și de vasta sa producție intelectuală, materializată de-a lungul anilor în: 9 volume de autor / coautor; 5 studii introductive și îngrijiri de ediții la opere aparținând lui Jean-Jacques Rousseau, Benjamin Constant, Nikolai Berdiaev, Jean-William Lapierre și Michael Walzer; 9 cursuri universitare; aproximativ 60 de studii și articole de specialitate, multe dintre ele fiind publicate în *Revista Polis* și în *Anuarul Universității "Petre Andrei" din Iași*. Pentru cartea *Cultura recunoașterii și securitatea umană* (2012), a fost recompensat cu Premiul "Mircea Florian" al Academiei Române.

Din teoriile politice și ideologiile pe care le-a studiat jumătate de veac, a transmis cu larghețe generațiilor de studenți de la Filosofie și Științe Politice nu numai informații, ci și o stare de spirit, un mod de a gândi – interogativ și problematizant –, deschis față de opiniile altora (uneori, poate excesiv de deschis și permisiv). Cei care l-au avut profesor au avut șansa de a învăța cum să modeleze un discurs academic, dar (lucru cel puțin la fel de important) și cum să asculte argumentațiile altora. Măsurat în vorbe, prețios în discurs, riguros în utilizarea conceptelor și mereu încântat de polisemia lor, Profesorul Anton Carpinschi este interlocutorul perfect pentru cei care au un dram de modestie intelectuală; în același timp, este spectatorul ironic, ușor distrat, în raport cu cei care vor să acapareze dăunător momentele de dialog cultural.

Anton Carpinschi se mai remarcă, în peisajul intelectual de la noi, prin perpetua sa tensiune lăuntrică și căutare de sine, pe care le-a experimentat fără încetare, de când îl știu: de la începutul anilor '90, când citeam împreună pasaje dense din *Metafizica* lui Aristotel sau din *Filosofia politică* a lui Julien Freund, amărâte suplimentar de cafeaua cu mult zahăr,

preparată grație unui fierbător rudimentar, într-un vechi ibric cu smalțul obosit. De atunci și până mai ieri (în 2021), când a văzut lumina tiparului admirabila carte *Ieșind din mintea captivă*, filosoful Anton Carpinski nu a încetat să se lupte cu propria lui conștiință critică, trecută prin pericolele servituții voluntare în două epoci ideologice diametral opuse. Experiența acelei treceri a îndurat-o eroic, dar cu discreție, fără ”ieșiri la rampă” de genul celor practicate de așa-zișii intelectuali publici, fără auto-victimizare, transformând-o într-o destăinuire eliberatoare, căreia i-a dat numele de ”autoreflexivitate terapeutică”. În opera de maturitate a Profesorului Carpinski pe această temă a *gândirii captive*, regăsim mai multe întrebări decât răspunsuri, pentru că relaxarea și amorțeala pe care ți le oferă certitudinile filosofiilor totalizante și ale utopiilor nu sunt, în opinia sa, decât ipostaze ale captivității, indiferent de cât de ”nobil” ar fi stăpânul peșterii sau al coliviei de aur; întrebarea e liberă, pe când răspunsul poate deveni uneori o declarație de supunere.

Să revin acum la cartea despre care spuneam că nu e de psihologie¹, ci de o adâncă și grea filosofie! Titlul ei valorifică lectura cărții lui Czesław Miłosz (*La pensée captive. Essai sur les logocraties populaires*, Gallimard, 1953), o adevărată spovedanie a unui intelectual dezamăgit de distorsionarea valorilor stângii democratice (și romantice) de către sistemele politice de inspirație stalinistă. La vremea când a apărut, într-o Franță puternic mobilizată de spiritul idealizant al unei ideologii de stânga care bântuia prin mai toate mediile culte, formula ”minte captivă” era o metaforă-avertisment puțin prizată. Abia după consumarea energiilor lui mai 1968, unii intelectuali au realizat capcana în care îi prinsese idealul egalitarist învelit în historicismul lui Marx și în practica guvernelor comuniste de pretutindeni.

Pentru spațiul nostru geo-politic și cultural, conștientizarea captivității a venit târziu, pe fondul declinului economic și al acutizării opresiunii politice a național-comunismului. Cam din acea perioadă datează dificila experiență de autoreflexivitate terapeutică a filosofului Anton Carpinski, demers având ca finalitate ”eliberarea gândirii din captivitatea erorilor, prejudecăților și manipulărilor” (p. 13). Din unghiul filosofiei moderne, am putea echivala această autoreflexivitate cu eliberarea de ”idolii” baconieni ai peșterii, teatrului și forului sau cu o critică post-kantiană a condițiilor de validitate ale modelelor prin care obișnuim să interpretăm lumea.

¹ În *Introducere*, autorul lămurește lucrurile: ”Atunci când mă refer la mintea captivă, am în vedere oamenii normali sub aspectul sănătății mentale. Patologiile de natură psihiatrică nu intră în sfera preocupărilor și competențelor acestei lucrări. În schimb, mințile căzute în captivitatea ignoranței și a iluziilor, în robia prejudecăților și a relei voințe ar trebui să ne preocupe în cea mai mare măsură, știut fiind impactul nociv al tuturor acestora multiplicat la scară de masă” (p. 10).

În esența sa, cartea *Ieșind din mintea captivă* este o critică a ideologiilor totalizante, care copleșesc gândirea (cultă, mai cu seamă) prin efectul amorțitor al căldurii radiate de utopie; proiectând o lume perfectă (chiar dacă imposibilă), ideologia comunistă îndeamnă la a renunța să mai practici îndoiala și la a lua totul gata mestecat de gura lacomă a *legii evoluției Istoriei*, de la comuna primitivă la comunismul deplin. Dar, pentru Anton Carpinski, evadarea din utopie s-a produs de multă vreme, acum fiind necesară doar o ”recuperare postoperatorie”: un demers prihanalitic de revelare a sinelui, în meandrele secvențelor de odinioară ale creșterii și maturizării sale intelectuale, cu inevitabila trecere de la paradigma materialismului istoric la aceea a sistemismului comprehensiv. În spatele scenei acestei cărți, descifrăm o destăinuire privind captivitățile prin care a trecut mintea autorului, de fiecare dată când a trăit exaltări – ocazionale și fulgurante sau mai prelungi și mai solide – prilejuite de întâlnirea cu gânditori, teorii sau sisteme interpretative față de care a intrat în servitute voluntară.

Pentru cititorul acestei cărți, lucrurile pot sta diferit decât pentru autorul ei, din perspectiva ajungerii la autoreflexivitatea terapeutică. Nu mă refer atât la limbajul complicat în care este scrisă (necesitând o prealabilă muncă – cu dicționarul inclus în text – de clarificare a sensurilor sintagmelor create de Profesorul Carpinski), cât la disponibilitatea de a părăsi confortul credinței în propria competență filosofică și ideologică, pentru a experimenta un anevoios drum prin labirintul sinelui. Paradigma propusă de autor, dincolo de specificitatea ei conceptuală și dezarmanta originalitate, nu pare oricui una utilă în practica vieții cotidiene, căci ”autoreflexivitatea elaborează structuri conceptual-experiențiale, avansează teze și ipoteze de cercetare, proiectează scenarii terapeutice. Important este, însă, ca aceste instrumente mentale să fie testate prin interacțiunea comunicativ-securizantă” (p. 196). Așadar, la ce este bun un demers terapeutic precum cel propus de Anton Carpinski?

Odată antrenată răbdarea cognitivă prin parcurgerea primului capitol, dedicat aparatului conceptual structurat în jurul minții captive și al conștiinței de sine, este relativ ușor să privești, în capitolul al doilea al cărții, către conexiunea neașteptată dintre un fapt individual (autoreflexivitatea terapeutică) și altul colectiv (securizarea interpersonală), pe traiectul transformării unei idei bune într-o acțiune eficientă. Despre această conexiune, autorul ne vorbește când încifrat și cvasi-versificat (prin sonoritatea unor construcții precum ”Ipostaze ale sineității prin configurarea alterității”), când în termeni transparenți, potrivți pentru o analiză pozitivă a relațiilor umane, sub specia securității. Ca într-o cursă cu sine însuși, discursul din capitolul al treilea ne poartă prin conștiința polisopică, proiectată în experiențele ”suveranității interioare”. Iar logica acestui demers anevoios, cu suișuri și

coborâșuri în înțelegerea de sine și în construirea unui instrument terapeutic (pentru a vindeca proaste obișnuințe ideologice, nu boli psihice "accesibile" oricui), ne duce în final, în capitolul al patrulea, la "cotitura pragmatică" pe care probabil că o aștepta cititorul rămas în viață după lectura primelor trei capitole... Acolo se vede o străfulgerare salvatoare: ideologicul "bine temperat".

Nu se cade să o fac pe-a "traducătorul" conceptelor lui Anton Carpinski, pentru că, deși le intuiesc destul de bine sensul în limbajul natural, aș risca să intru în disonanță cu nuanțele dorite de autorul cărții. În fapt, cred că el însuși le folosește "polisemic" și "polisemic" în mare parte a textului și cu atât mai mult în orizontul experiențelor de comunicare cu sine, cu Celălalt, cu lumea aceasta plină de pericole. Oricum, dacă ajungi să fii înțeles de altul, te poți aștepta la un plus de securitate în raport cu el. Cred că, pe parcursul chinuitoarei lecturi a cărții *Ieșind din mintea captivă*, am înțeles câteva dintre foloasele unei asemenea zbateri "terapeutice", permițându-mi să vi le împărtășesc.

Un prim folos ar fi acela că parcurgerea acestui text te face să înțelegi un lucru de căpătâi: limitele cunoașterii tale sunt limitele limbajului tău, dar și ale experiențelor (politice sau nu) prin care ai trecut. Apoi, ar fi înțelegerea faptului că nicio ideologie nu merită să i te dedici trup și suflet, dacă vrei ca, în final (care o fi el...), să-ți salvezi sufletul. Nu în ultimul rând, după un dificil parcurs prin cele 244 de pagini de text dens, folosul nemijlocit ar putea fi dat de înțelegerea faptului că: "într-o lume ce face imposibilă garantarea securității umane, căutarea securității interpersonale prin eliberarea minții captive și responsabilizarea conștiinței de sine nu este doar posibilă, ea devine imperativă!" (p. 244).

Cristian BOCANCEA